

educational process is becoming of practices of visual cognition and thinking. New thinking has given a lot of new cognitive practices. Among them the «linguistic turn» in which the theory of knowledge is replaced by the theory of meaning. The article focuses on U. Eco's position that looks for solutions to problems both in information theory, semiotics, mathematics, social aspects of science and art. Visual turn in culture is related to modern means of communication. An important factor in cognitive process is the formation of knowledge and practice of visual thinking.

Keywords: epistemology, visual turn, subjects, objects, visual thinking, communication, knowledge.

* * *

УДК 248.154:141.7(045)

Іщук Н. В.,
кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри філософії та соціології, Національний
медичний університет ім. О. О. Богомольця
(Україна, Київ), lshchuknb@gmail.com

ТЕОЛОГІЧНИЙ СТАТУС БОГОСЛОВ'Я СПІЛКУВАННЯ

Уточнюється теологічний статус богослов'я спілкування з позицій можливих методологічних підходів до цього феномену. Проблема розглянуто подвійно: з позицій співвідношення конструкту спілкування та християнської догматичної традиції; з позицій співвідношення богослов'я спілкування та сучасної християнської теології.

Ключові слова: богослов'я спілкування, евхаристичне богослов'я, спілкування, койнонія, теологічний статус, модернізм, принцип доповнювальності.

Богослов'я спілкування (евхаристичне богослов'я) сьогодні все частіше стає предметом не тільки теологічних, але й наукових дискусій. Це не дивно, адже передбачається, що для сучасних християн воно може стати способом переживання–осмислення вічних істин, традиційно трансльованих Церквою світу. Потреба в такий спосіб донести сутність християнської віри людству виражається в множинності концепцій: теологічних і філософських. Саме ж богослов'я спілкування не є усталеною традицією, а існує як динамічний вир, що наповнюється все новими ідеями. Закономірно, що різноманіття, яке створює складну ідейну палітру, супроводжується певними методологічними складнощами в його науковому осмисленні. Цим й обумовлена наша дослідницька увага до проблеми.

Означена нами проблема передбачає звернення, з одного боку, до філософії діалогу, а з іншого – до християнської традиції в її неосяжності. У найзагальнішому сенсі її розв'язання потребує залучення праць отців і вчителів Церкви, які належали як до Східної, так і до Західної християнських традицій, а також звернення до спадку фундаторів протестантської теології. Особливого значення набувають концепції і теологів близьких до евхаристичне богослов'я Г. Бальгазара, Д. Бонхеффера, І. Зізіуласа, І. Конгара, А. Любака, Г. Мадзарідіса, П. Нелласа, Д. Станілоае, Ж.–М. Роже Тіляра, Ю. Тішнера, О. Філоненка, О. Шмемана, Ю. Чорноморця, Х. Яннараса та інших.

Метою статті є прояснення теологічного статусу богослов'я спілкування через виявлення можливих методологічних підходів до цієї проблеми.

Спілкування не тільки не віддільне від християнського богослов'я, а є його невідчужуваною основою. Через поняття «спілкування» виражається спів–буття іпостасей Бога в собі, Бога та людини, людини та людини, людини і людини в Богові, Бога та

християнського співтовариства. Погодимось з митрополитом Іонном (Зізіуласом), найбільш знаним представником богослов'я спілкування в його православному варіанті, спілкування – це «онтологічна категорія», поза межами якої «немає ніякого справжнього буття» [4]. Це виявляється в зв'язку спілкування (койнонії) з тринітаристикою, христологією, еклесіологією, літургією, а також теоантропологічними, етичними й соціальними ідеями християнства. Зокрема, тринітарний догмат заснований на розумінні Трійці як нероздільної Однини, перебуваючої у взаємній єдності та любові. Говорячи словами Біблії, «Отець є Отцем тільки по відношенню до Сина, Син є Сином тільки по відношенню до Отця, Дух є Духом тільки по відношенню до Бога, який сходить» (Ін 15:26). Йдеться про те, що представники православ'я називають перихорезисом (греч. *περιχώρησις*) – взаємним спілкуванням і взаємопроникненням іпостасей Божественної Трійці. Христологічний догмат апелює до буття Христа – Бога (Слова, Логоса), Другого Лиця Трійці, яке стало людиною для того щоб слово Боже стало словом людським. Ідея Бога, повідомляючого Себя Самого через дар Свого Слова, коли перебуваюче навіки Слово увійшло в час..., стало плоттю (Ін 1, 14) пронизує всю християнську традицію та актуальна для сучасної християнської теології.

Еклесіологія спілкування акцентує увагу на церкві як основному просторі християнського спілкування, місці зустрічі та розмови людини з Богом через молитву, таїнства (особливо, таїнство евхаристії), літургію. Поза усіляким сумнівом, вона виступає точкою перетину христологічних, теоантропологічних, літургійних аспектів богоспілкування. Це закономірно, адже церква – не тільки простір богоспілкування, але й спілкування християн один з одним через Бога. Теоантропологічні аспекти богослов'я спілкування пов'язані зі створенням людини за образом та подобою Бога і в спілкуванні з Богом, наділеною здатністю до мовлення, призначеного насамперед, щоб цей Образ зберегти. Із досвіду зустрічі та розмови з Творцем виростає нове розуміння антропології як наближення людини до свого Творця та образу Божому в собі, вершиною якого є обоження. Обоження ж передбачає «збирання» духовних сил і глибокі онтологічні зміни людської природи. Екстраполяції цієї парадигми на рівень міжособистісного спілкування породжує дискурс кіноній–співпричастя, своєрідного «братерства за вибором», покликанного поєднувати людей з Богом та через Бога один з одним. Більш широкий соціальний контекст конституюється через парадигму соборності (кафолічності) – християнського вчення про найбільш оптимальну модель колективного життя. Втілення цієї моделі передбачає, по–перше, єдність містичного тіла самої церкви, а, по–друге, відтворення єдності багатьох людей на основі загальної любові до абсолютних цінностей та єдності всіх в досконалому добрі [9, с. 356].

Як бачимо, спілкування – природний конструкт для християнської теології. Богослов'я, як сукупність релігійних доктрин про сутність і дію Бога та система прославлення Бога, є словом про Бога та словом Богу. Воно включає в себе практику богоспілкування, що передбачає віру в молитовне прагнення до Бога як

предмету віри, сподівання та любові; дискурсивну практику засвоєння людиною систематизації та викладу вічних богонатхненних істин, церковного досвіду віри та богоспілкування. В богослов'ї спілкування (євхаристичному богослов'ї) воно розуміється як живий духовний досвід, що починається із зустрічі Бога й людини та триває вічність з огляду на готовність людини прийняти цей дар. Першим значимим співбесідником для Бога були Адам та Єва. І зараз триває діалог між Богом та окремими особистостями, християнською общиною. Говорячи словами Х. Яннараса, кожна людина перебуває обличчям до обличчя до Бога [12, с. 14]. Ніяке теоретизування не є богопізнанням. Богопізнання – Божественна благодать, дана людям за допомогою синтезу містичних, інтуїтивних, емпіричних, раціональних компонентів в процесі живого досвіду койнонії. Акцент первинності богоспілкування по відношенню до інших форм взаємин Творця і творіння прослідковується у всіх представників євхаристичного богослов'я: І. Зізіуласа, Д. Станілоае, І. Романідіса, Яннараса, Г. Мадзарідіса, І. Конгара та інших. Згадані автори в своїх роботах транслюють фундаментальні положення означеної концепції: онтологічну значимість спілкування для божественного буття; оживотворення людського буття через входження людини в спілкування з Богом; первинність богоспілкування порівняно з богопізнанням.

Питання полягає в іншому: чим обумовлено й наскільки обумовлено з теологічних позицій посилення цього дискурсу в сучасній християнській думці, яка перспектива цих процесів? Чи є вони виявом модернізму в сучасній християнській теології?

На сьогодні концепт «богослов'ї спілкування» не закріплений в жодному конфесійному документі. Більшість представників християнської церкви, обговорюючи близьку тематику, воліють висловлюватися в термінології койнонії/співпричасності/спілкування/спільності. Не згадується термін «богослов'ї спілкування» й тими представниками церкви, які вважаються його ідейними натхненниками, наприклад, митрополитом Іонном (Зізіуласом). Навіть клірики, що вербалізують словосполучення «богослов'ї спілкування», зазвичай говорять про еклесіологію спілкування, євхаристичне богослов'ї, фіксуючи *доповнювальність* (виділено нами. – Н. І.) богослов'ї спілкування до еклесіологічної проблематики.

Православний священик Адальберто Майнараді стверджує, що богослов'ї двадцятого століття, зосередившись на еклесіології, актуалізувало поняття спілкування, яке стало «ключовим у сучасному еклесіологічному дискурсі» [6, с. 36–37]. Аналогічним чином висловлюється архимандрит Кирилл (Говорун). Він звертається до моделі Церкви як втаємниченого спілкування, акцентуючи увагу на потенційній можливості мови еклесіології спілкування стати конвергаційними для різноманітних богословських традицій [1, с. 58]. В цілому, такий підхід призводить до актуалізації екуменічного дискурсу, зорієнтованого на відтворення єдиного співтовариства християн, що живуть у співпричасті та в соборному дусі.

Апологія богослов'ї спілкування прослідковується і у представників російського релігійного середовища С. Чурсанова і Г. Завершинського. Якщо Сергій

Чурсанов підходить до цієї проблеми опосередковано, аналізуючи поняття Лиця в христології через феномен спілкування, по суті, розробляючи антропологію спілкування, то Георгій Завершинський оперує терміном «богослов'я діалогу», зосередившись на тринітарному догматі та вибудовуючи тринітаристику спілкування. Хоча, як справедливо зауважує український православний теолог Сергій Бортник, в концепції богослов'я діалогу Г. Завершинського прослідковується «змішування різнорідних ідей» [2, с. 110], вона цілком відтворює основні принципи означеного нами напрямку теологічної думки.

Існують і інші, плюральні підходи до його теологічного статусу: від визнання значимості богослов'я спілкування для майбутності християнської релігії до критики як форми модернізму. Наприклад, сучасний вітчизняний теолог і філософ Олександр Філоненко вважає його «третьою традицією», перебуваючою «в просторі між софіологією та неопатристикою», яка складає «самостійну й плідну традицію богослов'я, що перебуває у відношеннях *доповнювальності* до названих». Мета цієї традиції – у подоланні виникаючого в них розриву між умоглядом, аскетикою та етикою, що здійснюється через звернення до породжуючого досвіду зустрічі [10]. Розвиваючи цю думку, відмітимо, по відношенню до євхаристичного богослов'я принципи «третьої традиції» та «доповнювальності» виступають ключовими. Утім, на нашу думку, область їхнього застосування – ширше, універсальніше. У даному разі йдеться не тільки про його потенційну можливість бути «середнім шляхом» між окремими теологічними віяннями й концепціями, а, наприклад, між релігійним консерватизмом та модернізмом. Те саме стосується принципу доповнювальності. Окрім близькості до еклесіологічного дискурсу воно, застосовуючи герменевтичні процедури, може бути залученом до різноманітних дискурсів християнської теології: від тринітаристики до морального богослов'я; від христології – до соціальних ідей.

Досить поширеним є розгляд євхаристичного богослов'я як форми релігійного оновлення. Зокрема, в «Православній місіонерській енциклопедії» воно визначається як «напрямок модернізму, що виник під безпосереднім впливом екзистенціалізму, основним сучасним представником якого є митр. Іоанн Пергамський [8]. Настільки критичне ставлення до цього феномена пов'язане не тільки з впливом на нього «західних» ідей, але й із звинуваченнями у спробах «перегляду» християнської догматики. Виключно гострі дискусії відбуваються в площині «вертикального богослов'я»: тринітарного і христологічного догматів. Для того, щоб зрозуміти суть цих звинувачень, згадаймо концепцію Іоанна (Зізіуласа), в якій найбільш системно викладені основні принципи богослов'я в його православному варіанті. В своїх основних працях «Буття як спілкування»; «Буття та Інакшість» богослов пише про вкоріненість феномену спілкування в тринітарному догматі. В цілому, не заперечуючи христоцентричного бачення особистості, він намагається відтворити християнську модель особистості, проводячи аналогію між буттям–в–спілкуванні Трійці й буттям–в–спілкуванні людини. Поза усіляким сумнівом, люди

грішні, але можуть позбутися цієї уразливості в еклезіологічній іпостасі. Оцерковлення виступає одночасно і звільненням і актом трансцендентування, коли таїнство хрещення виступає «усиновленням людини Богом, ідентифікацією його іпостасі з іпостасю Сина Божого» [4], поверненням творіння до свого Творця. Особистісне буття не тільки самість (hypostatic), але й долання меж самості (ecstatic) у взаєминах з Іншим [5, с. 274]. Бачимо, що у І. Зізіуласа звучать два мотиви: з одного боку, особлива близькість людської особистості іпостасі Христа, а з другої сторони, мотиви її тринітарності, здійснення в собі лиць Пресвятої Трійці, перебуваючої в невинному спілкуванні. Саме посилення тринітарного аспекту розуміння людської особистості викликає несприйняття в середовищі консервативного «крила» православного кліру. Так, один із супротивників евхаристичного богослов'я Джон Бер наполягає, що образом Бога і є Христос, людина ж тільки може воліти уподобитися цьому образу. Будь-які спроби применшити значення цього образу неприпустимі, адже рівноцінні «затіненню особистості Христа». Це суперечить не тільки духу християнства, але досягнутому в ХХ столітті консенсусу, відповідно до якого «бути за образом Бога означає бути особистістю в спілкуванні, яка зображує три особистості в спілкуванні на небесах... але Христос сам по собі є образом Бога, і бути за образом Божим означає відповідати Його образу шляхом спів-розп'яття з Ним й прийняття Хреста» [13]. Додамо, що в сучасному християнстві ця дискусія трансформується в суперечку двох концепцій – «богослов'я спілкування» та «богослов'я наслідування Христу». Теологічно ці концепції не рівноцінні. Як зауважує з цього приводу С. Бортник, в той час як «богослов'я наслідування Христу» є цілком традиційним, то, «богослов'я спілкування» представляє собою нову концепцію, що стала відомою в другій половині ХХ століття й актуальною для сучасного християнства [2].

Важливо зрозуміти, що будь-які ініціативи релігійного оновлення, розвитку, модернізму – неоднозначні складні явища, що відрізняються амплітудою, механізмами, глибиною й спрямованістю трансформацій. Щодо механізмів оновлення, то їх вичерпно розглядає сучасний український теолог і філософ Юрій Чорноморець на прикладі неопатристики. Вони такі: повернення до стилю мислення, яке вважається парадигмальним, тобто використання характерного для нього понять і концепцій, а також відновлення цього духу в мисленні, індивідуальній та колективній практиці (аскетика та літургійне благочестя); відтворення букви та духу цієї парадигми за допомогою понять і теорій тих течій філософії, які актуальні для сьогодення, але при цьому близькі і до духу мислення бажаного зразку; формулювання відповідей на світоглядні запити сучасного людства за допомогою актуалізованого у сучасних концепціях парадигмального мислення [11]. Амплітуда й глибина трансформацій теж відмінні. Так, в одному випадку можуть здійснюватися спроби перегляду догматичних формулювань і культової практики; в другому, коли церква «оновлюється без оновлення», відповідаючи на «виклики» сучасності, цього не відбувається. Зовсім інша ситуація, коли ініціатива виходить від окремих, навіть впливових

представників церкви, сама ж церква ні в який спосіб не декларує своїх намірів, як це відбувається з евхаристичному богослов'ї.

На соціальному рівні завдання модернізаційних процесів в теології полягає в тому, щоб привести релігійні уявлення у відповідність із рівнем свідомості сучасного суспільства, по можливості, адаптуватися до світу та адаптувати світ до себе. Аналогічно відбувається й рецепція новацій з боку суспільства. Вони з легкістю популяризуються серед інтелектуалів і молоді, і тільки у виключних випадках – охоплюють значну кількість мирян. В цьому контексті показовою є констатація факту популярності евхаристичному богослов'ї серед молоді з боку православного священика Володимира Зелінського [3]. Про що свідчить така популярність, якщо вона дійсно є? Насамперед, про близькість його ідей світосприйняттю комунікативно активної частини християнської пастви. Разом з цим, можливе поширення богослов'я спілкування серед молоді не доводить неминучість його подальшої популяризації.

Ще одна закономірність: в будь-якому випадку модернізаційні процеси виходять із інтелектуального, церковного або (і) навколоцерковного середовища. Аналізуючи ідейний мейнстрим, завдяки якому з'явилася означена нами концепція, лише частково погодимося з прот. В. Зелінським з приводу того, що «богослов'я спілкування – це не інтелектуальний витвір нашої епохи, а скоріше нове осмислення або теперішнє проживання того, що *було з самого початку, що ми чули, до чого торкалися руки наші...* (1 Іоанна, 1:1)» [3]. На наш погляд, не варто применшувати його інтелектуальну складову. Свідчення цьому – праці близьких до евхаристичного богослов'я Г. Бальтазара, Д. Станілоае, О. Шмемана, І. Зізіуласа, І. Романідіса, Х. Яннараса, Г. Мадзарідіса, П. Нелласа, І. Конгара, А. Любака, Ж.-М. Роже Тіляра, Д. Бонхеффера, Ю. Тішнерна. Аналіз їхніх концепцій дозволяє відмітити впливи на них філософії діалогу, екзистенціалізму, комунікативної філософії, феноменології й постфеноменології. Наприклад, провідний представник православного варіанта «богослов'я спілкування» І. Зізіулас у своїх монографіях, присвячених спілкуванню, окрім розлогого шару релігійної філософії в її історичному та сучасному дискурсах, апелюють до філософії К. Барта, М. Бубера, Е. Левінаса, Г. Гегеля, Е. Гуссерля, Ж. Дерріда, У. Джеймса, С. К'еркегора, Ж. Лакана, І. Пригожина і багатьох інших [5]. Обмовимося, апеляція до ідей певних персоналій не рівноцінна їх безсумнівному прийняттю. Але, очевидно, свідчить про часткову асиміляцію цих ідей теологією. Зокрема, як відмічає Ю. Чорноморець, у сучасній православній теології спостерігаємо відмову «від класичного типу раціональності і тенденцію його зближення з феноменологією, герменевтикою, екзистенціалізмом, комунікативною прагматикою, які відкривають нові горизонти для теології [11].

Серед інших можливих підходів до евхаристичного богослов'я – спроба його розгляду за формальними критеріями, у річищі теології родового відмінку. Мається на увазі тематично обумовлений тип теології, названий католиками так через те, що «іменники, які визначають основний термін назв (*Теологія*), стоять

у родовому відмінку [7, с. 28]. Наприклад, «теологія жінки», «теологія розвитку», «теологія звільнення», «теологія солідарності» тощо. Проте, на нашу думку, феномен койнонії в християнстві не локалізується ні за структурними, ні за тематическими, ні за якимось іншими критеріями, що робить такий підхід редукаціоністським та методологічно не коректним.

Підсумовуючи, спілкування (койнонія) є природним конструктом для християнської теології, що виявляється в його зв'язку з тринітаристикою, христологією, еклезіологією, літургією, а також теоантропологічними, етичними й соціальними ідеями християнства. Християнське богослов'я є логоцентричним, таким що є словом про Бога та словом Богу. Втім, богослов'я спілкування (евхаристичне богослов'я) не представляє собою цілісної завершеної теологічної лінії. Термінологічно й концептуально воно не закріплено в жодному конфесійному документі, що свідчить про відсутність у нього офіційного теологічного статусу. Ті ж чи інші персоналії належать до нього через послідовне обстоювання таких ідей: визнання онтологічної значимості спілкування для божественного внутрішньоіпостасного спів-буття; визнання цієї значимості для особистісної екзистенції та оживотворення людського буття через входження людини в спілкування з Богом; первинність бого-спілкування порівняно з богопізнанням тощо.

На сьогодні не існує чітких методологічних підходів щодо дослідження евхаристичного богослов'я. Серед можливих варіантів ми виокремлюємо такі: рецепція у якості виникаючої самостійної теологічної традиції; «середнього шляху» між окремими теологічними впливами та концепціями, можливо, між релігійним консерватизмом та модернізмом; «розгортання» на основі принципу «доповнювальності», що фактично корелює його зі всією християнською теологією; підхід до нього як до форми релігійного модернізму з подальшою диференціацією за ступенем радикальності трансформаційних процесів. Більш локалізовані підходи: його дослідження у якості інтелектуального мотиву, що виник в церковному та навіколоцерковному середовищах; і насамкінець, розгляд за формальними критеріями, в річищі теології родового відмінку.

Список використаних джерел

1. Архимандрит Кирилл (Говорун). Эклезиология общения как общий язык церковных традиций / Кирилл (Говорун) Общение–Communio–Koinonia: истоки, пути осмысления и воплощения. Успенские чтения / Сост. К. Б. Сигов. – К.: Дух і літера, 2015. – С.49–58.
2. Бортник С. «Богословие общения» и «богословие подражания Христу» в современной православной мысли / С. Бортник // Труды Киевской духовной академии. – К., 2016. – №24. – С.99–124.
3. Зелинский В. Что такое «богословие общения» и что за потребность вызвала его к жизни? [Электронный ресурс] / В. Зелинский. – Режим доступа: <http://www.bogoslov.ru/text/4299598.html>.
4. Зизиулас И. Бытие как общение. Исследование о личности и Церкви [Электронный ресурс] / И. Зизиулас. – Режим доступа: <http://predanie.ru/ioann-ziziluas-mitropolit/book/121626-bytie-kak-obschenie>.
5. Зизиулас И. Общение и инаковость. Новые очерки о личности и Церкви / И. Зизиулас. – М.: ББИ, 2012. – 407 с.
6. Майнаради Адальберто. Богословие общения и путь к единству/ Адальберто Майнаради // Общение–Communio–Koinonia: истоки, пути осмысления и воплощения. Успенские чтения / Сост. К. Б. Сигов. – К.: Дух і літера, 2015. – С.36–48.

7. Напюрковський С. Ц. Як займатися теологією / С. Ц. Напюрковський. – К.: Інститут Релігійних Наук св. Томи Аквінського, 2010. – 240 с.

8. Православная миссионерская энциклопедия. – Режим доступа: <https://antimodern.wordpress.com/category/богословие-общения/>.

9. Соловьев В. С. Сочинения: В 2-х т. Т.1. – М.: Мысль, 1988. – 892 с.

10. Филоненко А. С. Богословие общения и евхаристическая антропология [Электронный ресурс] / А. С. Филоненко. – Режим доступа: <http://www.bogoslov.ru/text/876935.html>.

11. Чорноморець Ю. П. Новітні тенденції у православній теології [Електронний ресурс] / Ю. П. Чорноморець. – Режим доступа: <http://theology.in.ua/ua/bp/theologia/contemporary/50737/>.

12. Христос Яннарас. Свобода етосу / Яннарас Христос. – К.: Дух і літера, 2003. – 286 с.

13. Behr John. The mystery of Christ. Life in death / J. Behr. – Crestwood, New York: SVS Press, 2006.

References

1. Arhimandrit Kirill (Govorun). Jekkleziologija obshhenija kak obshnij jazyk cerkovnyh tradicij / Kirill (Govorun) Obshhenie–Communio–Koinonia: istoki, puti osmyslenija i voploshhenija. Uspenskie chtenija / Sost. K. B. Sigov. – K.: Duh i litera, 2015. – S.49–58.
2. Bortnik S. «Bogoslovie obshhenija» i «bogoslovie podrazhanija Hristu» v sovremennoj pravoslavnoj mysli / S. Bortnik // Trudy Kievskoj duhovnoj akademii. – K., 2016. – №24. – S.99–124.
3. Zelinskij V. Chto takoe «bogoslovie obshhenija» i chto za potrebnost' vyzvala ego k zhizni? [Elektronnyj resurs] / V. Zelinskij. – Rezhym dostupu: <http://www.bogoslov.ru/text/4299598.html>.
4. Ziziluas I. Bytie kak obshhenie. Issledovanie o lichnosti i Cerkvi [Elektronnyj resurs] / I. Ziziluas. – Rezhym dostupu: <http://predanie.ru/ioann-ziziluas-mitropolit/book/121626-bytie-kak-obschenie>.
5. Ziziluas I. Obshhenie i inakovost'. Novye ocherki o lichnosti i Cerkvi / I. Ziziluas. – M.: BBI, 2012. – 407 s.
6. Majnaradi Adal'berto. Bogoslovie obshhenija i put' k edinstvu/ Adal'berto Majnaradi // Obshhenie–Communio–Koinonia: istoki, puti osmyslenija i voploshhenija. Uspenskie chtenija / Sost. K. B. Sigov. – K.: Duh i litera, 2015. – S.36–48.
7. Napjurkovs'kyj S. C. Jak zajmatsya teologijeju / S. C. Napjurkovs'kyj. – K.: Instytut Religijnyh Nauk sv. Tomy Akvins'kogo, 2010. – 240 s.
8. Pravoslavnaja missionskaja jenciklopedija. – Rezhym dostupu: <https://antimodern.wordpress.com/category/bogoslovie-obschenija/>.
9. Solov'ev V. S. Sochinenija: V 2-h t. T.1. – M.: Mysl', 1988. – 892 s.
10. Filonenko A. S. Bogoslovie obshhenija i evharisticheskaja antropologija [Elektronnyj resurs] / A. S. Filonenko. – Rezhym dostupu: <http://www.bogoslov.ru/text/876935.html>.
11. Chornomorec' Ju. P. Novitni tendencii' u pravoslavnij teologii' [Elektronnyj resurs] / Ju. P. Chornomorec'. – Rezhym dostupu: <http://theology.in.ua/ua/bp/theologia/contemporary/50737/>.
12. Hristos Jannaras. Svoboda etosu / Jannaras Hristos. – K.: Duh i litera, 2003. – 286 s.
13. Behr John. The mystery of Christ. Life in death / J. Behr. – Crestwood, New York: SVS Press, 2006.

Ishchuk N. V., Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor. A. A. Bogomoltsa National Medical University (Ukraine, Kyiv), Ishchuknb@gmail.com

Theological status of theology of communication

The article is devoted to clarifying the theological status of theology of communication. The problem is examined from two positions: the correlation of the construct of communication and the Christian dogmatic tradition; the correlation of the theology of communication and modern Christian theology. The terminological and conceptual uncertainty, the absence of an official theological status in the theology of communication were revealed. At the same time, the attributes of this new trend in Christian theology, the main methodological approaches to it from the standpoint of its potential impact on modern Christianity were grounded.

Keywords: *theology of communication, eucharistic theology, communion, koinonia, theological status, modernism, the principle of complementarity.*

* * *